

ANO Tūkstošgades attīstības mērķi un *post-2015*

Tūkstošgades attīstības mērķi

2000. gadā pasaules līderi parakstīja ANO Tūkstošgades deklarāciju, kurā minēta apņemšanās veikt pasākumus astoņu Tūkstošgades Attīstības mērķu (*Millenium Development goals*) īstenošanai. Tie skar dažādus jautājumus, kuri saistīti ar dzīves līmeņa uzlabošanu tādās jomās kā izglītība, veselība, vides ilgtspēja u.c. Tūkstošgades attīstības mērķu (TAM) izpilde, īpaši jautājumā par attīstības sadarbības veicināšanu ir arī viena no Eiropas Savienības un attiecīgi – Latvijas, prioritātēm.

ANO Tūkstošgades Attīstības mērķi ir šādi:

1. *Mērķis:* Samazināt nabadzību
2. *mērķis:* Nodrošināt visiem iedzīvotājiem pamatizglītību, kā arī iespēju iegūt vispārējo vidējo vai profesionālo vidējo izglītību
3. *mērķis:* Nodrošināt vienādas iespējas sievietēm un vīriešiem
4. *mērķis:* Mazināt bērnu mirstību
5. *mērķis:* Uzlabot mātes veselību
6. *mērķis:* Ierobežot HIV/AIDS, tuberkulozes un difterijas izplatību, kā arī citus novēršamus nāves cēloņus
7. *mērķis:* Nodrošināt vides ilgtspēju;
8. *mērķis:* Palīdzēt cilvēkiem mazāk attīstītajās valstīs (attīstības sadarbība).

TAM pieņemšana ir ļāvusi veidot vienotu izpratni par to, kas ir kritiskākās problēmas un ļāvuši panākt būtisku progresu vairākās jomās. Lai gan valstu vadītāji un ANO kopumā pozitīvi vērtē līdz šim paveikto, tomēr būtiski izaicinājumi paliek. Lieli izaicinājumi joprojām ir mērķu sasniegšanā jomās, kas saistās ar nabadzību un badu, pieeju izglītībai, bērnu mirstības samazināšanu, pieeju reprodūktīvai veselībai, vides ilgtspēja un pieeja dzeramajam ūdenim un sanitācijas pakalpojumiem.

Ik gadus tiek novērtēts progress, kāds ir panākts virzībā uz TAM sasniegšanu, kā arī norāda uz jomām, kurās progress ir nepietiekams. Piemēram, lielākajā daļā Āfrikas valstu, līdz šim sasniegtais būtiski atpaliek no plānotā attiecībā uz vairākiem mērķiem. TAM ir kristiski svarīgi, lai attīstības valstu iedzīvotāji varētu apmierināt savas pamatvadzības, un, tuvojoties 2015.gadam, ir skaidrs, ka jāpieliek lielākas pūles, lai mērķus tikt tiešām sasniegtu.

Ilgtspējīgas attīstības mērķi un *post-2015*

Pirmo reizi ar mērķi kopā apspriest pasaules vides un attīstības vajadzības starptautiskā sabiedrība tikās ANO Konferencē par cilvēka dzīves vidi (1972.gadā Stokholmā). Pēc šīs konferences tika nodibināta ANO Vides Programma (UNEP), kas 2012.gadā atzīmēja savu 40.gadadienu, kā arī daudzās pasaules valstīs tika izveidotas vides ministrijas.

1992.gada jūnijā valstu vadītāji no 172 valstīm tikās Riodežaneiro ANO Vides un attīstības konferencē. Tajā pieņēma rīcības programmu par vidi un attīstību 21. gadsimtā — „*Rīcības programma 21: rīcības plāns ilgtspējīgai attīstībai*” —, kurā bija ietverta Rio deklarācija par vidi.

Šīs aktivitātes īstenošanu finansiāli atbalsta ES programma EuropeAid projekta „*Prompting change in European attitudes towards the IMF's development role and developing country debt management to help achieve the MDGs*” ietvaros.

Rio deklarācijas 8. principā pirmoreiz tika raksturots pašreizējās civilizācijas dzīvesveids. Valstu vadītāji skaidri un pilnīgi atzina nepieciešamību būtiski mainīt patēriņa un ražošanas ieradumus. „Rīcības programmā 21” vēlreiz tika apstiprināts, ka ilgtspējīgu attīstību ierobežo ekonomikas, sociālo un vides pīlāru integrācijas trūkums.

1992.gadā notikušais samits bija izšķirīgs pavērsiens, kas ļāva nostādīt vides un attīstības jautājumus uzmanības centrā. Kopš Riodežaneiro augstākā līmeņa sanāksmes 1992. gadā un Johannesburgas augstākā līmeņa sanāksmes 2002. gadā ir panākts progress, tomēr joprojām vērojamas nozīmīgas nepilnības un joprojām daudzas saistības, ko uzņēmusies starptautiskā sabiedrība, vēl nav izpildītas.

2010.gadā notika augsta līmeņa ANO sanāksme par TAM, kuras ietvaros tika diskutēts par spēkā esošo ANO Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanas progresu, kā arī iezīmēts jautājumu loks par jaunā attīstības politikas ietvara pēc 2015. gada (*post-2015*) izstrādi.

Divdesmit gadus pēc vēsturiskā Rio samita pasaule vēlreiz sapulcējās, lai apspriestos un pieņemtu lēmumus par turpmāko rīcību. 2012. gada jūnijā notika ilgtspējīgai attīstībai veltītā ANO konferenci (UNCSD) jeb tā sauktā „Rio+20” konference. Darba kārtības priekšplānā bija jautājums, kā nodrošināt videi nekaitīgu ekonomiku un kā organizēt vides pārvaldību. Konferencē tika izvirzīti trīs mērķi:

- atjaunot politiskas saistības ilgtspējīgas attīstības jomā,
- izvērtēt gūtos panākumus, kā arī trūkumus tādu saistību īstenošanā, par kurām jau ir panākta vienprātība,
- risināt jaunas un birstošas problēmas.

Konferences uzmanības centrā bija šādi divi galvenie temati:

- **ilgtspējīgas attīstības institucionālā sistēma,**
- **vidi saudzējoša ekonomika ilgtspējīgas attīstības un nabadzības izskaušanas kontekstā.**

Pašreiz pasaulē aktuālākās problēmas ir klimata pārmaiņas, ūdens, enerģija, pārtikas nodrošinājums, darbavietas un pastāvīga nabadzība, ko var risināt tikai ar integrētas ilgtspējīgas attīstības trīs dimensiju palīdzību un veidojot iekļaujošu ekonomikas izaugsmi, vienlīdzīgu sabiedrību un ilgtspējīgu resursu izmantošanu.

Rio+20 konferencē tika pieņemta deklarācija "*Nākotne, kādu vēlamies*". Tajā no jauna tika apstiprināts, ka ilgtspējīgas attīstības centrā ir cilvēks un ka mums jātiecas uz taisnīgu un iekļaujošu izaugsmi, kā arī jāveicina sociālā attīstība un vides aizsardzība, lai attīstība nestu labumu visiem. Rio+20 vīzija paredz, ka *post-2015* attīstības ietvarā tiks definēti **ilgtspējīgas attīstības mērķi** un kā galvenie jautājumi tiks izvirzīta nabadzības mazināšana un ilgtspējīga attīstība, vienlaikus respektējot cilvēktiesības, saglabājot mieru un drošību un uzlabojot labu pārvaldi. Līdz 2015.gadam pasaules valstu vadītājiem ir jāvienojas par jaunu vienotu mērķu kopumu, kas būtu piemērojams visās pasaules valstīs.

Jaunas attīstības mērķu definēšanai un dienas kārtības noteikšanai ir jābūt starptautiskās sabiedrības svarīgai prioritātei. Galvenais izaicinājums, virzoties no *post-Rio* uz *post-2015*, ir turpināt savstarpēji **integrēt attīstības un vides aizsardzības prioritātes**. Tiek sagaidīts, ka process ilgtspējīgas attīstības mērķu definēšanai būs pietiekami efektīvs, lai kompleksi risinātu plašākus attīstības izaicinājumus. Jāņem vērā līdzšinējās veiksmes un trūkumi TAM sasniegšanā un jāizmanto *post-2015* attīstības ietvara procesa iespējas.

Šīs aktivitātes īstenošanu finansiāli atbalsta ES programma EuropeAid projekta „Prompting change in European attitudes towards the IMF's development role and developing country debt management to help achieve the MDGs” ietvaros.

Eiropas Savienības skatījums par *post-2015* kopsaistē ar zaļo ekonomiku¹

Zaļās ekonomikas jēdziens attiecas ne tikai uz attīstītajām valstīm, bet aptver tālāku perspektīvu. Šobrīd daudzas jaunattīstības valstis pārdod savus dabas reusus par ļoti zemām cenām. Īstermiņa izredzes ir kārdinošas, taču tas var arī nozīmēt, ka šīs valstis izpārdod savu nākotnes labklājīgu, kā arī izaugsmi.

• Eiropas Komisija

Eiropas Komisija 2011. gada jūnijā pieņēma paziņojumu „Rio+20 konference: virzība uz „zaļo” ekonomiku un labāku pārvaldību”. Paziņojumā norādīti mērķi un konkrēti pasākumi attiecībā uz divām savstarpēji saistītām konferences tematiskām jomām. Paziņojumā dotas atbildes uz jautājumiem „ko, kā un kurš” virzībā uz vidi saudzējošu ekonomiku, ierosinot konkrētus pasākumus, kurus varētu īstenot starptautiskā, valstu un reģionu līmenī.

Galvenie temati ir šādi:

1. **ieguldījumi galvenajos resursos un dabas kapitālā** („ko”); tie ir ūdens, atjaunojamie energoresursi, jūras resursi, bioloģiskā daudzveidība un ekosistēmas pakalpojumi, ilgtspējīga lauksaimniecība, meži, atkritumi un atkritumu pārstrāde. Šīs jomas dod iztiku miljoniem un var palīdzēt mazināt nabadzību. Tās turpmāk varētu kļūt par ekonomikas un pasaules tirgu izaugsmes jomām;
2. **tirgus un reglamentējošo instrumentu apvienošana** („kā”): eko-nodokļi, videi kaitīgu subsīdiju likvidēšana, valsts un privāto finanšu resursu mobilizēšana, ieguldījumi prasmju un vidi saudzējošu darbavietu attīstībā. Jāizstrādā rādītāji, kas atspoguļotu progresa plašāku tvērumu (gan attiecībā uz vidi, gan sociālo jomu) un būtu izmantojami kopā ar IKP;
3. **pārvaldības uzlabošana un privātā sektora iesaistīšanās veicināšana** („kurš”): esošo starptautisko pārvaldības struktūru nostiprināšana un pilnveidošana (piemēram, modernizējot Apvienoto Nāciju Organizācijas Vides programmu (UNEP)). Ir arī svarīgi, lai daudz vairāk iesaistītos un piedalītos uzņēmēji un pilsoniskā sabiedrība.

• Eiropas padome

Eiropas Vides padomē 2011. gada oktobrī tika pieņemti Padomes secinājumi „Rio+20 konference: ceļā uz ilgtspējīgu attīstību, padarot ekonomiku vidi saudzējošāku un uzlabojot pārvaldību”. Vides ministri atzina, ka pārejai uz vidi saudzējošu ekonomiku ir lielas iespējas veicināt ilgtspējīgu izaugsmi, radīt darbavietas un tādējādi – izskaust nabadzību. Secinājumos uzsvērts, ka galvenajiem „Rio+20” praktiskajiem rezultātiem vajadzētu ietver „ekoloģiskas ekonomikas ceļvedi”, kurā būtu noteikti konkrēti starptautiska mēroga mērķi un pasākumi, kā arī tādu reformu paketi, kas palīdzēs panākt stingrāku starptautisko vides pārvaldību. Tajos vēlreiz apstiprināts, ka „Rio+20” jādod ieguldījums pašreizējo izaugsmes modeļu pārorientēšanā.

¹ Eiropas Parlamenta Vides, sabiedrības veselības un pārtikas nekaitīguma komitejas darba dokuments „Ceļā uz Rio+20 augstākā līmeņa sanāksmi – Eiropas Parlamenta Starpparlamentu komitejas sanāksme – valstu parlamenti

Padome secināja, ka ilgtspējīgas attīstības politikas un pasākumu īstenošanai paredzētajam finansējumam būs jānāk no dažādiem avotiem – gan valsts, gan privātiem. Turklāt secinājumā norādīts, ka efektīvāk jāizmanto esošie resursi, jāmobilizē pieejamie finanšu avoti un jāidentificē inovatīvi avoti, kā arī atzīts, ka joprojām svarīga nozīme ir Oficiālās attīstības palīdzībai (OAP) kā būtiskam katalītiskam rīkam.

Lai mainītu uzvedību, rosinātu un sekmētu atbildīgus lēmumus un atbalstītu ilgtspējīga dzīvesveida izplatīšanos, jāveicina pasākumi sabiedrības izpratnes palielināšanai un jāpastiprina pārvaldības instrumenti. Padome atzīst, ka partnerībai ir liela nozīme ekoloģiskas ekonomikas galvenajās nozarēs un jomās visos līmeņos.

• Eiropas Parlaments

Eiropas Parlaments 2011. gada septembrī pieņēma rezolūciju par to, lai izstrādātu ES kopējo nostāju, gatavojoties ANO organizētajai Rio+20 augstākā līmeņa sanāksmei par ilgtspējīgu attīstību. Parlaments norāda, ka jēdziens „zaļā ekonomika” ir jāsaprot kā **ekonomika kopumā, kas darbojas ilgtspējības robežās attiecībā uz bioloģisko daudzveidību, ekosistēmu pakalpojumu saglabāšanu, klimata aizsardzību un dabas resursu izmantošanu**. Lielāka uzmanība jāpievērš cilvēku, vides un dabas kapitālam, un ilgtspējīga attīstība nav tikai „zaļā” ekonomika.

Saistībā ar to Parlaments aicina pieņemt „zaļās” ekonomikas ceļvedi. Tas arī uzsver, ka „zaļajā” ekonomikā lielāka uzmanība jāpievērš saimnieciskās darbības atdalīšanai no resursu izmantošanas un vides degradācijas. „Zaļā” ekonomika, par kuru iestājas Komisija, automātiski nenodrošinās labklājību nabadzīgajiem un Tūkstošgades attīstības mērķu sasniegšanu, ja ekonomika netiks pienācīgi vadīta, dabas kapitāls netiks taisnīgi pārvaldīts un resursu pieejamība netiks vienlīdzīgi garantēta gan šai, gan nākamajām paaudzēm. Svarīgi ir noteikt resursu, dabas kapitāla un ekosistēmu pakalpojumu patieso vērtību, un aicina izstrādāt dabas kapitāla uzskaites procesus un integrēt tos ekonomikas uzskaites struktūrās un politisku lēmumu pieņemšanas procesos.

Deputāti uzsver, ka steidzami jārisina videi kaitīgo subsīdiju problēma un jāizstrādā un jāīsteno pozitīvi stimuli tam, kā gūt labumu no bioloģiskās daudzveidības un to saglabāt. Viņi aicina Rio+20 augstākā līmeņa sanāksmi sākt koordinētu pasākumu virkni valstīs, lai līdz 2020. gadam identificētu videi kaitīgās subsīdijas un izbeigtu to piešķiršanu. Parlaments uzsver regulatīvu un tirgus instrumentu nozīmi un šajā saistībā norāda, ka steidzami jārisina jautājums par starptautiskās kuģniecības un aviācijas ietekmi uz klimatu. Tas aicina starptautiskā līmenī ieviest finanšu darījumu nodokli un uzsver, ka fiskālās reformas, kuru mērķis ir novirzīt nodokļu sloga smagumu no darbaspēka uz resursu izmantošanu un piesārņojumu, var palīdzēt radīt abpusēji izdevīgu situāciju gan attiecībā uz nodarbinātību, gan vidi.

Rezolūcijā ir uzsvērts, ka pāreja uz globālu „zaļo” ekonomiku prasīs liela apjoma finanšu ieguldījumus. Ar valsts finansējumu vien nepietiks, un valsts finansējumam būs jāpiesaista daudz lielāks privātais ieguldījums. Parlaments uzsver, ka jāveicina jauno tehnoloģiju ieviešana, tostarp uzlabojot piekļuvi finansējumam. Tas aicina Rio+20 augstākā līmeņa sanāksmi ierosināt reformēt pašreizējo finanšu stratēģiju un izveidot pēc vajadzības jaunas publiskā un privātā finansējuma shēmas un partnerības.

Deputāti uzskata, ka ir ārkārtīgi svarīgi turpināt **stiprināt pilsoņu ietekmi vides pārvaldībā**, un prasa Rio+20 augstākā līmeņa sanāksmē panākt progresu attiecībā uz Rio deklarācijas 10. principa efektīvu globālu īstenošanu. Viņi uzskata, ka starptautiskajās sarunās ES var dalīties ar nozīmīgu pieredzi, kas uzkrāta, jau vairāk nekā 10 gadu īstenojot Orhūsas konvenciju.

